

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2549) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความเหมาะสมของ 1) วัตถุประสงค์ โครงสร้าง และเนื้อหาสาระของหลักสูตร 2) การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับอาจารย์ นักศึกษา และสิ่งประกอบการเรียนการสอนในหลักสูตร 3) กระบวนการผลิต และเพื่อ 4) ประเมินคุณภาพของบัณฑิตสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน

ประชากรที่ศึกษาประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านคหกรรมศาสตร์ 5 คน อาจารย์สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ 10 คน นักศึกษา 30 คน ผู้สำเร็จการศึกษา 12 คน และผู้บังคับบัญชาของนักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษา 31 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประชุมกลุ่มสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ และใช้แบบสอบถามสำหรับนักศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษา และผู้บังคับบัญชาของนักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษา แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบประเมินความคิดเห็น 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

สรุปผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ โครงสร้าง และเนื้อหาสาระของหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับมาก
2. การจัดการเรียนการสอน ด้านอาจารย์ นักศึกษา และสิ่งประกอบการเรียนการสอนมีความเหมาะสมในระดับมาก
3. การจัดกระบวนการเรียนการสอน ด้านการเตรียมการสอน เทคนิคและวิธีการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนมีความเหมาะสมในระดับมาก

4. บัณฑิตมีคุณภาพในระดับมากทั้งคุณลักษณะทั่วไปและคุณลักษณะทางวิชาชีพ

อภิปรายผล (Discussion)

1. วัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าควรเริ่มจากให้ความรู้และทักษะตามสาขาวิชา เมื่อผู้เรียนมีความรู้และทักษะแล้วจะสามารถวิเคราะห์ปัญหาและนำไปประยุกต์ใช้งาน และบริหารโครงการได้ซึ่งเป็นความคาดหวังต่อผู้ที่เรียนจบหลักสูตรปริญญาโท ที่สำคัญจะต้องมีความสามารถค้นคว้า วิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ได้ นอกจากนี้สังคมต้องการให้มีคุณธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพ วัตถุประสงค์เหล่านี้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยรามคำแหง คือ ให้บัณฑิตมีความรู้และคุณธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคม และเป็นกำลังของประเทศชาติ

นักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษาเห็นว่า วัตถุประสงค์ของหลักสูตรทุกข้อมีความสอดคล้องกันกับสภาพสังคมปัจจุบันในระดับมาก และเห็นด้วยมากที่สุด คือข้อการมีคุณธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเองในการแสดงความคิดเห็น และปฏิบัติตามความคิดเห็น มีความอดทน เสียสละ อุทิศตนและมีใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นเพราะว่าคุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์กับตน ทำให้เป็นคนดี มีคนชื่นชม ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และผลงานมีความสำเร็จ เพราะนักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษามีประสบการณ์การทำงานมาแล้ว ร้อยละ 90 จึงเห็นว่าคุณสมบัติดังกล่าวมีความสำคัญมาก

การประเมินวัตถุประสงค์ของหลักสูตรด้านสามารถนำไปปฏิบัติได้ของนักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษาอยู่ในระดับมาก แต่ค่าคะแนนต่ำสุดคือข้อ 4 สามารถค้นคว้า วิจัย และสร้างสรรค์ความรู้ใหม่เพื่อปรับปรุงและเพิ่มเติมประสิทธิภาพในการจัดการด้านคหกรรมศาสตร์ อาจเป็นเพราะว่าผู้สำเร็จการศึกษายังไม่ประสบผลสำเร็จในการวิจัย สร้างองค์ความรู้ใหม่ เพราะยังเป็นผู้เริ่มทำงาน ยังไม่มีประสบการณ์ในการวิจัย ผู้ที่จะมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในการวิจัยจะต้องสั่งสมผลงานวิจัย และต้องมีประสบการณ์มาก ส่วนนักศึกษากำลังศึกษาค้นคว้าวิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ จึงเห็นว่าการบรรลุวัตถุประสงค์ข้อนี้มีน้อย

2. จำนวนหน่วยกิตรวม 36 หน่วยกิต และการจัดกระบวนวิชาแต่ละหมวดนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการ การอุดมศึกษา และสถาบันที่จัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาโท สาขาเกษตร- ศาสตร์ ซึ่งต่างก็กำหนดจำนวนหน่วยกิตรวม 36 หน่วยกิต แต่แตกต่างกันในหมวด วิชาเอกบังคับและเอกเลือก ในส่วนของหลักสูตรนี้ไม่มีการจัดหมวดวิชาเอกเลือกตามสาขา ย่อยของเกษตรศาสตร์ คือ อาหารและโภชนาการ ผ้าและเครื่องแต่งกาย บ้านและ ครอบครั้ว และศิลปะประดิษฐ์ อย่างไรก็ตามวิชาพื้นฐานที่ทุกสถาบันกำหนดเหมือนกัน คือ วิชาการวิจัยและสถิติ วิชาพื้นฐานทั่วไปด้านเกษตรศาสตร์ และวิชาสัมมนา สอดคล้องกับผลการวิจัยของอังคณา อ่อนบุญเอื้อ และนฤมล สราพันธ์ (2552) พบว่า โครงสร้างหลักสูตรโดยเฉพาะจำนวนหน่วยกิตมีความเหมาะสมเช่นวิชาเอกบังคับและ เอกเลือก

ความเหมาะสมของการจัดกระบวนวิชาตามโครงสร้างของหลักสูตร หมวดวิชา ปรับพื้นฐาน HC 600 วิชาภาษาอังกฤษทางเกษตรศาสตร์ ทั้งนักศึกษาและผู้สำเร็จ การศึกษาร้อยละ 75 เห็นว่ามีความเหมาะสม ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อาจเป็นเพราะยัง ได้รับความรู้ไม่มาก ประกอบกับวิชาภาษาอังกฤษเป็นวิชาที่ต้องใช้การฝึกฝนมากจึงจะ เข้าใจและนำไปใช้ได้จริง

สำหรับหมวดวิชาพื้นฐาน นักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษาน้อยกว่าร้อยละ 75 เห็นว่ามีความเหมาะสม คือ วิชา HC 605 ระเบียบวิธีวิจัยทางเกษตรศาสตร์ อาจเป็น เพราะเนื้อหาวิชามีความยาก ควรใช้เวลาในการเรียนการสอนมากกว่านี้ เช่นเดียวกับวิชา ในหมวดวิชาเอกบังคับ คือ HC 620 เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อส่งเสริมงานเกษตร ศาสตร์ HC 625 การพัฒนาโครงการเกษตรศาสตร์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และ HC 654 สัมมนาเกษตรศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน เพราะวิชาเหล่านี้ต้องมีการฝึกปฏิบัติและ ทำงานนอกเวลาเรียนจึงจะประสบผลสำเร็จ สำหรับ

หมวดวิชาเอกเลือกและหมวดวิชาศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง นักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษา มากกว่าร้อยละ 75 เห็นว่ามีความเหมาะสม ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ (ร้อยละ 75) เพราะนักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษาสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง และอาจเพราะเป็นการเลือกตามความสามารถและความพร้อมของผู้เรียนด้วย

ความเหมาะสมของจำนวนหน่วยกิตตามโครงสร้างของหลักสูตร พบว่า วิชาที่นักศึกษาน้อยกว่าร้อยละ 75 เห็นว่ามีความเหมาะสม คือวิชา HC 600 ภาษาอังกฤษทางคหกรรมศาสตร์ HC 624 การพัฒนาผลิตภัณฑ์คหกรรมศาสตร์ในระดับอุตสาหกรรม HC 632 การพัฒนาสูตรอาหารเพื่อภาวะโภชนาการในชุมชน และ HC 643 การวิเคราะห์และพัฒนาออกแบบสิ่งทอพื้นบ้าน เพราะวิชาเหล่านี้ต้องมีการลงมือปฏิบัติสร้างชิ้นงานนอกเวลา

3. เนื้อหาสาระในแต่ละกระบวนวิชา ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทสังคมและสิ่งแวดล้อมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ให้มีการปรับปรุงหลักสูตรตามรอบการจบการศึกษา เพื่อให้เนื้อหาการเรียนการสอนและการบริหารหลักสูตรมีความทันสมัย

นักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษาเห็นว่า เนื้อหาสาระของรายวิชาในหลักสูตรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ความต้องการของผู้เรียน และสภาพสังคมปัจจุบันสอดคล้องในระดับมากที่สุด เพราะผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษาร้อยละ 90 มีงานทำ มีประสบการณ์ในการทำงาน และสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ได้จริง และสอดคล้องกับผลการประเมินของผู้บังคับบัญชาของนักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษา และการประเมินของผู้สำเร็จการศึกษาเองต่อคุณลักษณะทั่วไปและคุณลักษณะทางวิชาชีพของผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรคหกรรมศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2549)

4. ปัจจัยเบื้องต้น (Input) ด้านอาจารย์ นักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษาเห็นว่ามี ความเหมาะสมในระดับมากที่สุด เพราะอาจารย์มีประสบการณ์เพิ่มขึ้น มีคุณวุฒิ การศึกษาระดับปริญญาเอกเพิ่มขึ้น และตำแหน่งทางวิชาการสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะอาจารย์มีการทำวิจัย สร้างตำรา และเอกสารทางวิชาการเพื่อพัฒนาตน สร้างองค์ความรู้จาก

การศึกษาค้นคว้าวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับภาระหน้าที่ของอาจารย์ คือ ศึกษาวิจัย แต่ยังมีจำนวนอาจารย์ไม่เพียงพอ เพราะต้องเชิญอาจารย์พิเศษมาร่วมสอนหลายวิชา

ในส่วนของนักศึกษาซึ่งประเมินโดยนักศึกษา พบว่า มีความเหมาะสมในระดับมาก แต่ข้อที่มีคะแนนน้อยกว่าข้ออื่น ๆ คือ ความรู้ความสามารถด้านอื่นนอกเหนือจากวิชาเอก ประสบการณ์ในการทำงาน ความละเอียดรอบคอบ ความกล้าในการแสดงความคิดเห็น และการสนใจใฝ่หาหรือเพิ่มพูนความรู้ อาจเป็นเพราะความบกพร่องในการทำงาน และผลงานยังมีความผิดพลาด และนักศึกษายังไม่ขยันซักถาม ค้นคว้าเพิ่มเติม และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชั้นเรียน และอาจารย์จะต้องย่ำเตือนบ่อย ๆ

การประเมินของผู้สำเร็จการศึกษาต่อลักษณะของนักศึกษา พบว่า ข้อที่มีคะแนนต่ำกว่า 4.00 คือ ความรู้ความสามารถด้านอื่นนอกเหนือจากวิชาเอกและประสบการณ์ในการทำงาน อาจเป็นเพราะนักศึกษามีประสบการณ์ทำงานต่ำกว่า 5 ปี ถึงร้อยละ 42 และไม่มีความรู้ความสามารถด้านบริหารจัดการหรือด้านธุรกิจ อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนในระดับปริญญาโทอาจารย์จะมอบหมายงาน และกระตุ้นให้นักศึกษาวิเคราะห์ วางแผน

การทำงาน นำเสนอผลงาน อีกทั้งนักศึกษาต้องลงมือปฏิบัติในพื้นที่หลังจากเรียนรู้ในชั้นเรียน เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ตรง ในภาพรวมอาจารย์และนักศึกษามีความพร้อมในระดับดีซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของอนุกุล พลศิริ (2549) พบว่า อาจารย์และนักศึกษามีความพร้อมในระดับดี

5. กระบวนการผลิต (Process) เนื่องจากหลักสูตรคหกรรมศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนเริ่มเปิดสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 และได้รับการปรับปรุง (Revised) ในปี พ.ศ. 2549 ทำให้มีความทันสมัย นอกจากนี้ยังมีกระบวนการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนทุกภาคการศึกษา และนำผลมาปรับปรุงในปีการศึกษาต่อไป ในส่วนของมหาวิทยาลัย มีการจัดอบรมให้ความรู้อาจารย์ เช่น การสร้างข้อสอบที่มีมาตรฐานในการวัดผลประเมินผล การเขียนตำรา การวิจัย และการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน โดยการสนับสนุนและพิจารณาให้ค่าตอบแทนในการพัฒนาและใช้สื่อการเรียนการสอนด้วย นักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษาเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมใน

ระดับมาก แต่ข้อที่มีคะแนนต่ำสุด คือ ตำราและเอกสารประกอบการสอนที่ สอดคล้องกับขอบเขตและเนื้อหาวิชา เนื่องจากแต่ละวิชาผู้สอนจะใช้ตำราและเอกสาร หลายเล่ม ไม่มีตำราที่เรียบเรียงโดยเฉพาะสำหรับแต่ละวิชา และเพราะจำนวนนักศึกษาที่ เรียนมีจำนวนน้อย จึงไม่สามารถจัดพิมพ์ตำราเพื่อจำหน่ายเฉพาะวิชาได้ อีกทั้งผู้สอน ต้องการให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากตำราหลายเล่มตามหลักการเรียนการสอนระดับ บัณฑิตศึกษา

ด้านเทคนิคและวิธีการสอน นักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษาเห็นว่าโดยรวมและ รายชื่อมีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด ผู้สำเร็จการศึกษาเห็นว่าผู้สอนเป็นผู้ตรง เวลามาก ซึ่งมีคะแนนการประเมินสูงสุด (5.00) และข้อที่ผู้สำเร็จการศึกษาเห็นพ้องกับ นักศึกษาและประเมินคะแนนต่ำที่สุด คือ ผู้สอนใช้สื่อการสอนเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา ทั้งนี้เพราะโสตทัศนูปกรณ์และห้องเรียนมีความเหมาะสมน้อย ผู้สอนจึงใช้สื่อประกอบที่ ไม่ทันสมัย สอดคล้องกับผลการวิจัยของอนุกุล (2549) ที่พบว่า อาจารย์มีการใช้สื่อ โสตทัศนูปกรณ์ไม่ทันสมัย

ประเด็นการเรียงลำดับวิชาก่อนหลังของวิชาพื้นฐานและวิชาเอกพบว่า นักศึกษา เห็นว่ามีความเหมาะสม คือ เริ่มจากหมวดวิชาพื้นฐาน และตามด้วยหมวดวิชาเอก และ เอกเลือก และวิชาสัมมนาคุณธรรมศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนเป็นวิชาสุดท้าย แต่ผู้สำเร็จ การศึกษาเห็นว่า วิชาสัมมนาคุณธรรมศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน ควรเรียน 3 ลำดับแรกสูง ถึงร้อยละ 75 อาจเป็นเพราะการเรียนวิชานี้ นักศึกษามีอิสระในการวางแผนการดำเนินงาน ไม่มีการวัดผลด้านเนื้อหา แต่ประเมินผลจากผลสำเร็จของงาน และผู้เรียนได้เกรดสูงสุด ทุกคน จึงอยากให้จัดการเรียนเป็นวิชาต้น ๆ

6. ผลผลิต (Output) ผู้บังคับบัญชาของบัณฑิตและนักศึกษา และผู้สำเร็จการศึกษา เห็นว่า บัณฑิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง มีความสุภาพอ่อนน้อม ซื่อสัตย์ อาจเป็นเพราะ อาจารย์ได้ปลูกฝังคุณสมบัตินี้ของบัณฑิตสม่ำเสมอในชั้นเรียน และอาจารย์ได้รับนโยบาย จากมหาวิทยาลัยให้สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในขณะสอนด้วย อีกทั้งนักศึกษาได้รับการปลูกฝังและจะต้องผ่านการเรียนการสอนวิชา RU 600 (ความรู้คู่คุณธรรม) จึงส่งผล ให้มีคุณลักษณะทั่วไปที่ดี อย่างไรก็ตามผู้บังคับบัญชาประเมิน

ข้อการยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นของผู้สำเร็จการศึกษาในระดับคะแนนที่ต่ำกว่าข้ออื่น ๆ อาจเป็นเพราะผู้จบการศึกษาใหม่มักจะเชื่อมั่นในตนเองสูง ใจร้อน มุ่งมั่นการสร้างผลงานจนอาจไม่ยอมรับฟังข้อเสนอแนะของผู้อื่น

ในส่วนของความสามารถด้านวิชาชีพ นักศึกษาส่วนใหญ่เลือกเรียนแผน ก (2) คือ ทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาจะเลือกหัวข้อตามที่สนใจและมีความพร้อมในด้านความรู้และการนำไปใช้ประโยชน์ อีกทั้งนักศึกษาจะต้องค้นคว้า ปรึกษากับคณะกรรมการที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิด จะต้องสอบข้อเสนอวิทยานิพนธ์ก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล (โดยการสำรวจหรือโดยการทดลอง) และสอบป้องกันวิทยานิพนธ์เมื่อวิเคราะห์ผลเสร็จสมบูรณ์ ในการสอบจะต้องมีประธานกรรมการสอบที่ไม่ใช่คณะกรรมการที่ปรึกษา และจะต้องมีกรรมการสอบที่เป็นบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัยที่มีคุณสมบัติเป็นข้าราชการระดับ 9 หรือเทียบเท่าจากกระบวนการและขั้นตอนนี้จึงส่งผลให้บัณฑิตมีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับของผู้ใช้บัณฑิต อย่างไรก็ตามผู้บังคับบัญชาเห็นว่า ความสามารถในการถ่ายทอดหรือประยุกต์ใช้ความรู้และความสามารถในวิชาเอกมีคะแนนความเหมาะสมน้อยกว่าข้ออื่น ๆ อาจเป็นเพราะผู้บังคับบัญชามีความคาดหวังต่อผู้ที่จบมหาบัณฑิตสูง หรือเปรียบเทียบกับความสามารถของตนซึ่งมีประสบการณ์และความรับผิดชอบสูงกว่า

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. โสตทัศนอุปกรณ์และห้องเรียนไม่เหมาะสม ควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาโสตทัศนอุปกรณ์ที่พร้อมและจัดห้องเรียนให้เหมาะสมกับจำนวนนักศึกษา คือ ห้องเรียนขนาดเล็ก นักศึกษาไม่เกิน 30 คน

2. จำนวนอาจารย์ไม่เพียงพอ จึงควรเพิ่มจำนวนอาจารย์โดยเฉพาะวุฒิปริญญาเอก และสนับสนุนให้อาจารย์ประจำศึกษาเพื่อเพิ่มคุณวุฒิ และขอตำแหน่งทางวิชาการให้สูงขึ้นตามเกณฑ์ของอาจารย์บัณฑิตในการเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

3. ความเหมาะสมของการจัดกระบวนการวิชา หมวดวิชาพื้นฐาน คือ HC 604 (วิธีวิเคราะห์ข้อมูลทางคหกรรมศาสตร์) และ HC 605 (ระเบียบวิธีวิจัยทางคหกรรม -

ศาสตร์) นักศึกษาอาจมีปัญหาในการเรียน เพราะเนื้อหาค่อนข้างยาก ดังนั้นผู้สอนต้องพยายามชี้ให้เห็นความสำคัญและการนำไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งยกตัวอย่างให้นักศึกษาเข้าใจอย่างถ่องแท้ และในหมวดวิชาเอกบังคับ คือ วิชา HC 620 (เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อส่งเสริมงานคหกรรมศาสตร์) เป็นวิชาที่ต้องปฏิบัติจึงเกิดทักษะ ผู้สอนต้องแสดงให้เห็นประโยชน์และความสำคัญที่ผู้เรียนจะได้รับและนำไปใช้เพื่ออาชีพต่อไป

4. ผู้บังคับบัญชาเห็นว่า ผู้จบการศึกษามีความสามารถในการถ่ายทอดหรือประยุกต์ใช้ความรู้และความสามารถในวิชาเอกระดับต่ำกว่าประเด็นอื่น ๆ ดังนั้นอาจารย์ควรปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพด้านนี้เพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรศึกษาติดตามผลการปฏิบัติงานของบัณฑิต เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตรตามเกณฑ์ที่กำหนดของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
2. ควรศึกษาความต้องการของตลาดแรงงาน ด้านการพัฒนางานและผู้ปฏิบัติงานสาขาหกรรมศาสตร์